

İnternet Ortamındaki Şiddet Sunumları ve Yol Açtığı Sosyal Travmalar¹

Violence Presentations in the Internet Environment and Social Traumas of which it Cause

Ejder ÇELİK²

Özet

Modern toplum yapılarında tüm dünyayı saran şiddet türlerinin izlerini görmek mümkündür. Şiddet çıkar ilişkilerine odaklanmış dünya bilincinin yükselttiği bir eylemdir. Bireyler, örgütler ve devletler ölçeğinde ortaya konulan şiddetin psikolojik, ekonomik ve siyasi sebepleri olabilmektedir. Genel anlamda şiddet kendini ispat etme, kar etme, pay koparma planlarının uygulanmasında ortaya konulan caydırıcı veya bertaraf edici yöntemlerden biridir. Şiddetin planlanmış veya planlanmamış toplumsal sonuçları olabilir. Her iki durumda da şiddetin toplumsal yapının huzur, uyum ve düzenine kısa veya uzun vadede zarar verdiği açıktır.

Medya teknolojisinin her geçen gün geliştiği ve çeşitlendiği modern toplumda bu gelişmenin teknik yararlarından çok toplumsal zararlarının olduğu açıktır. Her geçen gün toplumu çağlar boyu var etmiş temel nitelikler aşınmakta sosyo-psikolojik rahatsızlıklar toplumu sarmaktadır. İletişim teknolojisinin geldiği en son nokta olan internet toplumun bütünü üzerinde derin değişiklikler oluşturmaktadır. Şiddet internetin toplumdaki her kesiminden ve her yaşta insanın gündelik yaşantısına ölçsüz ve zamansız olarak taşıdığı bir olgudur. Günümüz insanı internet öncesi dönemde şahit olduğu şiddetin çok üstünde bir oranda şiddete tanıklık etmek durumunda kalmıştır.

Önümüzdeki yirmi yılın belki de en büyük toplumsal sorunu internetin toplum üzerinde yol açtığı olumsuz etkiler olacaktır. Bunların en başında gelen ise internetteki şiddet unsurlarıdır. Dolayısıyla insan toplumunun dünya ölçeğinde kültürel, etik, psikolojik geleceğini sağlıklı bir düzeyde tutmak için bu sorunun çok yönlü olarak tanımlanıp analiz edilmesi gerekir. Çalışmanın amacı bu yönde bir çözümleme oluşturmaktır. Dolayısıyla çalışmada kuramsal çerçeve içerisinde değerlendirilen internet içerisindeki şiddet unsuru kaynakları tasnif edilerek etki biçimleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar kelimeler: Medya, modern toplum, depresyon, stres, suç, zorbalık.

Abstract

It is possible to see traces of violence that surround the whole world in modern society structures. Violence is an action of world consciousness based on personal interest. There may be psychological, economic and political reasons of violence at individual, organizational and state level. In general terms, violence is one of the deterrents or elimination methods that have been put forward in the implementation of self-evidences, gaining profit. Violence may have planned and unplanned social consequences. In both cases, it is clear that violence harms the peace, harmony and order of the social structure in the short or long term.

In modern society, media technology is developing and diversifying day by day. As a result, it is possible that this development may have social damage rather than technical benefits. Every day, the basic values are corroded and socio-psychological disorders surround the society. Internet, which is the last point of communication technology, has profound changes on the whole society. Violence

Gönderim Tarihi: 9 Ekim 2018
Kabul Tarihi: 20 Aralık 2018

¹ Bu makale ve Samsun'da 26-28 Nisan 2018'de düzenlenen Şiddet Sosyal Travmalar Uluslararası Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur.

² Dr. Öğrt. Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, ejder.celik@bozok.edu.tr

is a phenomenon that is reflected in the daily life of every person in the society. Today's people have witnessed violence at a rate far above the violence they witnessed in the pre-Internet period.

The biggest social problem of the next twenty years, perhaps, will be the negative effects of the Internet on society. The most prominent of these are the elements of violence on the internet. Therefore, in order to keep the society's cultural, ethical and psychological future at a healthy level, the problem must be defined and analyzed in a multifaceted way. The aim of the study is to create a solution in this direction. Therefore, in the study, the content analysis method which is evaluated within the theoretical framework was applied.

Key words: Media, modern society, depression, stress, crime, bullying.

Giriş

Endüstrileşme sonrası toplum üzerine yapılan tanımlamalar ağırlıklı olarak teknolojik gelişmelerin yol açtığı yeni etkileşim alanları temelinde yapılmıştır. Ağ toplumu, bilişim toplumu, dijital toplum gibi tanımlamalar bunlara örnek olarak verilebilir. Bunların ortak niteliği teknolojinin insan eylemlerinde bir iletişim aracı olarak kullanılmasıyla olan ilgilidir.

İnsanın sosyalleşme süreci aile ile başlayan arkadaş grupları ve resmi (formel) olarak oluşturulmuş okul, işyeri gibi grup yapılarıyla devam eden bir süreçtir. Sosyalleşme gündelik hayat içerisinde ömür boyu devam eden bir süreçtir. Çocukluk, ergenlik, yetişkinlik, yaşlılık sosyalleşmenin yaşandığı yaş dönemlerini ifade eder (Tezcan, 2012, s. 59-60). Modern toplumda bireyin sosyalleşme süreci tüm bu yaş dönemlerinde kitlesel iletişim araçlarıyla ilişkilendirilmiştir. Bu önemli gelişme sonucunda toplum bilimlerinde, iletişim araçları yeni bir sosyalleşme fenomeni olarak kabul edilmiştir.

İletişim konusunda farklı tanımlamalar yapılmıştır. Ancak Theodorson'un "iletişim, semboller aracılığıyla bir kişiden veya gruptan diğerine (veya diğerlerine) bilginin, fikirlerin, tutumların veya duyguların aktarımıdır" (Aktaran: Bülbül, 2001, s. 3) şeklindeki tanımı, iletişimin çok boyutlu yapısını vurgulayan kapsamlı bir tanımdır. Zira kitle iletişimi, fikirler, tutumlar ve duygular üzerinde yaygın etkileriyle kendini gösterir

Klapper, kitle iletişim araçlarının toplumu değiştirme doğrultusundaki etkilerini "değiştirip dönüştürme", "önemsiz değişiklikler yapma", "kuvvetlendirme" olmak üzere üç başlık altında toplamıştır (Barrett and Braham, 1995, s. 84). Bu etkileme biçimleriyle kitle iletişim araçları kültürel üretim sisteminin önemli bir unsuru haline gelmişlerdir.

Kitle iletişim araçlarının etkisi konusunda DeFleur'un "kültürel normlar" kuramına göre, kitle iletişim araçları sadece bireyler üzerinde doğrudan etkide bulunmaz, aynı zamanda kültürü, bilgi birikimini, bir toplumun norm ve değer yargılarını da etkiler. Televizyon seyircilerinin kendi davranış biçimlerini belirlerken kullanabilecekleri bir dizi imaj, düşünce ve değerlendirme sunar. Morgan ve Signorelli'ye göre televizyon seyretmek sistematik biçimde televizyon haberleri ve kurguya dayalı programlarda gösterilen, basmakalıp ve çarpıtılmış olarak oldukça dar bir bakış açısından verilen toplumsal bir dünya görüşünün izleyiciler tarafından yavaş yavaş benimsenmesine yol açar (Mcquail and Windahl, 2005, s. 126-127).

Kitle iletişim araçlarının ticari sistem ve kültürel yönlendirme politikalarıyla yakından ilgili olduğunu da dikkatlerden uzak tutmamak gerekir. Haber, kurgu, oyun, etkileşimli iletişim ortamlarının tamamının bir ekonomik yapının ürünleri olarak satılabilir olması insani yararların ikinci plana itilmesine yol açmaktadır. Nitekim Adorno'nun, kültür endüstrisi aracılığı ile kültür ürünlerinin sıklık

ve bayağılığa mahkûm ediliyor olmasında asıl karşı çıktığı şey; halkın zihinsel üretim ile derin ve verimli düşünme becerisinden uzaklaşıyor olmasıdır. Bu uzaklaşma insanlık onuruna zarar vermektedir. Aynı zamanda toplumdaki eşitsizliğin, sömürünün, yaşamdan uzaklaşmanın kültür ve sanat eliyle perdelenmesidir (Akkol, 2018, s. 128).

Kitlesel iletişim araçları 20. Yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren yavaş yavaş gelişmiştir. Sinemadan televizyona bilgisayar ve internete gelen süreçte iletişim araçlarının teknolojik imkânları gelişmiş, böylece bireyin bir günlük yaşantısında işgal ettikleri zaman dilimi giderek artmıştır. Genel anlamda gazeteden başlayarak, radyo ve televizyonla gelişen medya internetin bilişsel zeminini hazırlayan sürecin parçaları olarak düşünülebilir. Çünkü 50 milyon kullanıcıya erişmek için televizyon 13 yıl, telefon ise 75 yıl beklemek zorunda kalmıştır. İnternet ise bu kullanıcı sayısına 5 yıldan daha az bir sürede ulaşmıştır. Telefon ve televizyon birbirini içinde barındırmayan teknolojilerdir. Oysa internet duyulara ulaşan bütün ileti kaynaklarının yeteneklerini içinde barındırmaktadır. Çok yönlü algı etkisi yaşamın gerçekliğine benzer bir alan sunmaktadır. Bu gelişmelerden dolayı günümüzde zaman kavramı “çevirim içi zaman”, “çevirim dışı zaman” olmak üzere iki ayrı başlık altında anılır hale gelmiştir.

İnternetin tehlikelerinden söz etmeye başladığımız anda en çok tartışılan ve akla ilk gelen olgulardan biri “şiddet” dir. İnternetteki şiddet unsurlarının niteliğini ve etkisini doğru analiz edebilmek için sanal ortamın niteliklerini ortaya koymak ve şiddet olgusu ile ilişkilendirmek gerekmektedir. Bu çalışmada internete özgü şiddet bileşenleri üzerinde durulacaktır. Dolayısıyla internet üzerinden sunulan şiddet unsurlarının internet dolayısıyla kazandığı farklı nitelik, internetin sanal dünyasındaki şiddet sunum biçimleri, etkilenen kitle kategorileri konuları birbiriyle ilişkilendirerek ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Şiddet ve Medya İlişkisi

Şiddet, toplumsal yaşantı içerisinde bireysel veya kitlesel olarak kendini gösteren bir olgudur (Alem, 2008, s. 148). Okul öncesi dönemde akranlar arasında başlayan şiddet, sonraki dönemlerde daha karmaşık bir yapıya dönüşebilmektedir (Salı, 2014, s. 197). Ergenlik döneminde gözlenen şiddet eğilimleri, önemli ölçüde erken çocukluk döneminde görülen, yaşanan, gözlemlenen şiddet olaylarından kaynaklanabilmektedir (Salı, 2016; s. 175). Şiddet, davranışsal ilişki içinde ortaya çıkabileceği gibi, bir iletişim organizasyonu tarafından üretilen kitlesel mesaj biçimleri halinde de ortaya konabilir.

Şiddet kavramının İngilizcesi olan “violence” kelimesi, Latince, “kural tanımadan davranmak, zarar verecek biçimde davranmak” anlamındaki “violentus” kelimesinden 13. Yüzyılda eski Fransızcaya oradan da Anglo sakson dillerine yayılmıştır (Etimonline, 2018). Kelime Türkçeye “şiddet” şekliyle Arapçadan geçmiştir ve dilimizde, “karşıt görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma, duygu ve davranışta aşırılık” anlamlarına gelmektedir. (TDK, 2010, s. 2223).

Kavram olarak şiddet, “kanuna uymamak, kişiye zarar vermek, hakaret etmek, onurunu kırmak, sükunet ve huzura son vermek; birbirinin hakkını çiğnemek, hırpalamak, incitmek, canını acıtmak için zor kullanmak; yıkıcı aşırı davranışlarda bulunmak ve aşırı derecede öfke ifade eden davranışlar olarak tanımlanmıştır (Erten ve Ardal, 1996, s. 143).

Geniş anlamda şiddet ise insan üzerindeki fiziksel ve ruhsal etkileri açıkça ölçülemeyen, dolaylı ve somut bir biçimde hissedilen çeşitli baskılardır. Örneğin ekonomik şiddet, medya terörü, enflasyon,

işsizlik, trafik korsanlığı, doğanın ve tarihsel çevrenin tahribi, sağlıksız kentleşme gibi (Aktaran: Kocacık, 2001, s. 2).

Hem kelime karşılığı hem de kavram olarak şiddete bakıldığında içeriği itibariyle farklı biçimlenişler veya türlere ayrılabilceği görülür. Nitekim toplum içerisinde şiddet, muhatapları, uygulama yolları ve etkileri açısından değişik biçimlenmeler göstermektedir.

Şiddet üzerine yapılan çalışmalar dünya ölçeğinde bir farkındalık oluşturmaya başlamıştır. Şiddetin dünya ölçeğinde belirli bir sınıflamasının yapılması 1996 yılında gerçekleştirilen Dünya Sağlık Kongresi'nde olmuştur. Bu kongrede gençlik ve şiddet, çiftler arasındaki şiddet, yaşlılara yönelik şiddet, cinsel şiddet, kişinin kendisine yönelik şiddet gibi çeşitli şiddet çeşitleri analiz edilmiş ve sonucunda *Dünya Şiddet ve Sağlık Raporu* yayımlanmıştır (Kılıç, 2017, s. 51).

Şiddete maruz kalan ve şiddeti yaşayan gruplar açısından yapılan bir sınıflamaya göre şiddet; kadına yönelik şiddet, çocuğa yönelik şiddet, yaşlıya yönelik şiddet, akranlar arası şiddet, kardeşler arası şiddet, flört şiddeti, engelliye yönelik şiddet, LGBT (lezbiyen, gey, biseksüel ve transgender) şiddeti, mülteci şiddeti, kişinin kendine yönelik şiddeti ve sanal şiddet olmak üzere farklı türlere ayrılmaktadır (Polat, 2016, s. 16).

Çocuk ve gençlerde saldırgan davranışlar dünyada olduğu gibi Türkiye'de de önemli bir sorundur. Çocuklarda görülen saldırgan davranışlar üzerine yapılan araştırmalarda akran zorbalığı önemli bir yer tutmaktadır (Nalbant, Babaoğlu ve Çelik, 2018). Okullarda görülen akran zorbalığı; öğrencilerin gerek kişisel, gerekse eğitim ve öğretimsel yaşantılarını olumsuz yönde etkileyerek hem onlara hem de çevrelerine zarar vermektedir. Nitekim yönetici ve öğretmen görüşlerine göre okulda öğrenciler; fiziksel, sözel, duygusal/sosyal ve cinsel zorbalık olmak üzere çeşitli zorbalık davranışlarına maruz kalmaktadırlar (Kıral ve Aktaş, 2016).

Şiddetin uygulandığı unsur esas alınarak yapılan bir diğer sınıflama; psikolojik şiddet, ahlaki şiddet, yasal şiddet, ekonomik şiddet şeklindedir (Alem, 2008, s. 149). Bu sınıflamada günümüz toplumlarında şiddetin iç içe geçmiş unsurlarla etkileşim halinde olduğunu görmek mümkündür.

Şiddetin toplum yaşamının merkezi unsuru olan ailede kadının maruz kaldığı şiddet olarak yaygın biçimde kendini göstermesi olgunun toplumsal bir fenomen olarak dikkate alınmasında etkili olmuştur. Kadına yönelik şiddet sadece kadına fiziksel ve ruhsal anlamda zarar vermekle de kalmayıp aynı zamanda sosyal açıdan kendilerini geliştirmelerini engellemesi dolayısıyla da kadınlara ve topluma zarar veren önemli bir sosyal problemdir (Çakır ve Baş, 2017, s. 341).

Medya etkisi ve geldiği noktanın boyutları düşünüldüğünde, çağımız toplumlarının en önemli gerçeklerinden biridir. Kitle iletişim araçları derken, akla yüz yıl önce gazete ve dergiler gelirken, bugün bunlara; radyo, televizyon, video, internet de eklenmiştir.

İnsanın önemli doğal dürtüleri arasında yer alan saldırganlık, temelde biyo-psikolojik kökenli, iletişimsel uyaranlarla ortaya çıkan bir davranış biçimidir (Özaşçılar, 2016, s. 20-22). Bu sebeple iletişim biçimi ve içeriklerinin kişinin psikolojisinde oluşturacağı uzun süreli etkilerin bir sonucu olduğunu söyleyebiliriz. Sözü geçen iletişim süreci gerçek yaşam içerisinde yüz yüze ilişkilerle gelişebileceği gibi dolaylı etkilenmeler biçiminde de gelişebilir. Medya gazete ve televizyon anlamında ele alındığında yüz yüze yaşanmayan dolaylı olarak etkili olabilecek şiddeti içerik olarak sunabilir. Söz konusu yeni medya

aracı olarak internet olduğunda hem televizyon ve gazete benzeri medyanın şiddet içeriklerini hem de görüntülü, sesli etkileşim sağlaması yoluyla doğrudan şiddet ilişkilerine sebep olabilecek niteliktedir.

Medyada kullanılan şiddete ilişkin yapılan araştırmaların merkezi Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'dir. Söz konusu araştırmalar, 1920'li-1930'lu yıllarda sessiz sinema filmlerinin çocuklar üzerindeki etkisinin araştırılmasıyla başlamıştır. Medyada şiddet kullanımına ilişkin araştırmalar, en çok televizyon örneğinde yapılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde televizyonda kullanılan şiddete yönelik araştırmalar, 1954 yılında Smytee ve Head'in ayrı ayrı olarak gerçekleştirdikleri araştırmalarla başlamıştır. Her iki araştırma da, özellikle çocuk programlarında şiddet ögesinin fazla bulunduğu sonucuna ulaşmıştır (Özer, 2017, s. 4).

Dolayısıyla televizyonun yaygın etkisini göstermeye başlamasıyla suç oranlarında artışın aynı zaman diliminde gerçekleşmesi arasında anlamlı bir ilişki olduğu düşünülebilir. Nitekim ABD'de söz konusu yıllarda yapılan suç araştırmalarında ABD'de 1960'da cinayet oranının yüz bin kişide 5 iken 1967'de bu oran 7'ye yükselmiştir. Bugün ABD'de yılda 6 milyondan fazla ağır suç işlenmekte ve suç motivasyonu oluşturan etkenler arasında medyanın oluşturduğu zihin dünyasının oranı giderek artmaktadır. Almanya ve Fransa'da aynı çizgi üzerindedir. Almanya'da 1966'da 2 milyon suç kaydedilmişken, 1970'de bu sayı 2 milyon 413 bine yükselmiştir. Kanada'da bu oran 1962-1970 yılları arasında yüzde 98'lik bir artış göstermiştir. Fransa'da 1966-1976 arasında yüzde 177'lik bir artış gösterir (Solak, 2008, s. 72-73)

Dünya küçüldükçe, medyanın etki gücü daha da güçlenmektedir. Özellikle 1990'lardan itibaren etkili bir evrenselleşmenin, küreselleşmenin yaşanması, medya egemenliğini merkezileştirmekte ve benimsenir kılmaktadır. Özdayı Demirel'e göre iletişim alanındaki değişimler, sosyal ilişkileri ve aynı zamanda toplumsal yapıyı da etkilemektedir. Yapılan araştırmalarda, bilhassa internet kullanıcılarının ev içinde aile fertleri ile iletişimde azalmaya, sosyal çevrelerinde daralmaya yol açtığını, depresyon ve yalnızlığı artırdığı görülmüştür (2016, s. 394). 1996 *Dünya Şiddet ve Sağlık Raporu*'na göre, medyada yer alan şiddet, toplumdaki şiddetin üçüncü dereceden sebepleri arasında yer almıştır (Kılıç, 2017, s. 51).

Çocuklar ve medya şiddeti konusunda yapılmış ilk uluslararası çalışma ise UNESCO tarafından gerçekleştirilmiştir. Tüm dünya gençliğinin yaşamında medyadaki şiddetin neden ve ne oranda etkili olduğunu belirlemeyi amaçlayan araştırmada medya ve şiddet arasında anlamlı ilişkiler olduğunu ortaya koymuştur. Suç oranının yüksek olduğu Brezilya, Angola veya Tacikistan'da uygulanan anketlerde elektrik olan bölgelerde oturan öğrencilerin yüzde 93'ünün günde 3 saat televizyon seyrettiği görülmüştür. Bu süre, öğrencilerin ödevlerini yapmak, okumak ya da arkadaşlarıyla birlikte olmak için harcadıkları zamandan en az % 50 daha fazla bir zaman dilimine denk düşmektedir (Gloebe 1998'den aktaran: İşçibaşı, 2002, s. 47). Nalbant ve Babaoğlu (2016), ortaöğretime devam eden yirmi öğrenciyle yürüttükleri araştırmada, görüşme yaptıkları öğrencilerin yarısının gün içinde en çok bilgisayar ve telefonla vakit geçirdikleri, önemli bir kısmının iki-üç saatten fazla internet ve telefonla ilgilendiği belirlenmiştir.

Medyayı şiddet ile ilişkilendiren çok sayıda yayın olduğu bilinmektedir. Bu yayınlarda iki önemli husus dikkati çekmektedir. Birincisi medya kurgularında veya haberlerinde izleyicinin kurbanla özdeşleşmesi diğeri ise suçluyla özdeşleşme ve şiddet davranışlarının taklit edilmesine yönelmedir. Comstack 30 yıl süreyle televizyon ve şiddet arasındaki ilişkiye odaklanmış çok sayıda araştırmayı

incelemiştir. Bu çalışmalarda çocuklardaki anti sosyal davranışlarla televizyon programları arasında güçlü bir ilişki olduğunu belirlemiştir. Televizyonun bu etkisi çocukluktan sonraki yaş evrelerinde bile etkisini sürdürdüğünü görmüştür (Newson, 1995).

Medya ve şiddet ilişkisi üzerinde çalışan iki sosyal bilimci olan Freedman ve Sears, televizyonda şiddet içeren davranışları seyredenlerde saldırganlık hislerinin uyarıldığını ve bu yönde davranışa yönelmeye kişiyi hazırladığını ileri sürmüşlerdir. Burada izleyicinin şiddet içeren davranışı model alması veya sosyal öğrenme süreci üzerinde durulmuştur. Sonuçta şiddet davranışının sergilenmesinden daha önemli bir sonuç olarak toplumun bu tür davranışların öğrenilmesine kaygı ile yaklaşmaması, benimsemesi, kanıksamasıdır. Böylece şiddet toplumun her kesiminde doğal bir davranış biçimi olarak kabul edilmeye başlanacaktır. Örneğin, televizyon kurgularındaki erkek tiplerinin sürekli şiddet uygulamalarına eğilimli oluşu dikkat çekicidir. Erkeklerin hayatlarındaki kadınlara bakış açılarını yansıtan dil kullanımı ve şiddeti kullanım biçimleri izleyiciye bir hayat tarzı sunuyor ve sunulan bu hayat tarzları izleyiciden kabul gördüğü oranda erkekle özdeşleşmiş şiddet davranışı doğallaşmaktadır (Gedik, 2016, s. 42).

Medya teknolojisi internet noktasına ulaştığı zaman şiddet sunumları büyük oranda denetimsiz bir hal almıştır. Aynı zamanda çeşitlenen şiddet ilişkileri başta gençler olmak üzere her yaşta ve kesimden insan için yükselen bir tehdit halini almıştır. Çelik ve Babaoğlu'nun (2017) üniversite öğrencileri üzerine yürüttüğü araştırmada, öğrencilerin teknolojiyi kullanma amacına göre güçsüzlük ve soyutlanma boyutlarında fark görülmezken; sosyal medya amacıyla teknoloji kullanan öğrencilerin kuralsızlık boyutunda yabancılaşma düzeyinin kitap, dergi ve makale amacıyla kullanan öğrencilerden, anlamsızlık boyutunda ise haber amacıyla teknoloji kullanan öğrencilerden anlamlı olarak daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Kendini ilk defa ABD'de gösteren medya bağlantılı çete savaşları internet şiddet ilişkisinin başka bir yönünü ortaya koymaktadır. ABD'de metropoliten emniyet yetkilileri Times dergisine verdikleri demeçlerde rakip çetelerin sosyal medya üzerinden uyuşturucu satışı yaptıklarını bu mecrada ortaya çıkan tartışmaların birkaç dakika içinde tırmanarak şiddete dönüşebildiğini belirtmişlerdir. Middlesex Üniversitesi'nden kriminoloji öğretim görevlisi olan Simon Harding bu çetelerin kendilerini çevirim içi olarak sosyal medya üzerinden organize ettiklerini belirtmiştir. Harding birçok çetenin çevrimiçi olarak web siteleri (ayrıca YouTube ve Snapchat) ve hayran takipçileri olduğunu vurgulayarak gençlerin bu ilişki üzerinden kasıtlı olarak şiddet eylemlerine sürüklendiğini ifade etmiştir (Pinkney, 2017).

İngiltere'den kriminoloji okutmanı ve gençlik çalışmanı Craig Pinkney çetelerin kendilerini çevrimiçi olarak nasıl organize ettikleri hakkında yazdığı raporda çetelerin müzik videoları ve sosyal medya yayınlarında birbirleriyle alay ederek nasıl kışkırttıklarını videolarla ortaya koymuştur. (Pinkney, 2017).

İnternetin ve Sosyal Ağların Kullanım Yaygınlığı

Çağlar boyu iletişim amacıyla kullanılan teknikleri, teknolojinin ilerlemesiyle birlikte teknolojik araçlara dönüşmüşlerdir. Bu anlamda yaygın iletişim sağlayan araçlar olarak telefon ve televizyonu görmekteyiz. Son gelinen noktada yaygın iletişim imkanı sağlayan teknolojik aracı olarak interneti görmekteyiz. Yani internet bir araç değil yazılımsal bir ağıdır ve aracılık etmektedir. İşlemin aracı bilgisayarlardır. Her en biçimde olursa olsun 50 milyon kişiye ulaşmak için telefon 75 yıl, televizyon

13 yıl beklemesine karşın internet ise 5 yıldan kısa bir sürede bunu başarmış ve şu anda 7.6 milyar nüfuslu tüm dünyada 4.02 milyar (%53) kullanıcıya sahip olmuştur (Grub, 2016).

Bu kullanıcıların 3,19 (%42) milyarı sosyal medya kullanmaktadır. Dünya nüfusu içinde 5.13 (%68) kişinin mobil telefon kullandığı günümüzde 2.95 (%39) milyara yakın aktif mobil sosyal ağ kullanıcısı bulunmaktadır (Dijilopedi, 2018).

Bir önceki yıla (2017) göre internet kullanan kişi sayısında %7 (249) milyon, aktif sosyal medya kullanıcı sayısında %13 (362 milyon), mobil telefon kullanıcısı sayısında %4 (218 milyon), mobil telefon üzerinden sosyal ağ kullanıcı sayısı ise %14 (360 milyon) oranında artmıştır. Bu tabloda 2017 verileriyle karşılaştıracak olursak en büyük artışın mobil telefon ve sosyal medya kullanımında olduğu görülmektedir (Dijilopedi, 2018).

Ağ üzerinden internet kullanımının yaş dağılımında ise en yüksek oranın %64 (4.8 milyar) ile 16-65 yaş aralığında olduğu dikkati çekmektedir (Dijilopedi, 2018).

İnsanlar internette günde ortalama 7 saat geçiriyorlar. Kullanıcılar günde ortalama 2.48 saatlerini sosyal medyada, 2.44 saatlerini televizyon başında ve 1.22 saatlerini bu kaynaklardan müzik dinleyerek geçirdikleri belirlenmiştir (Dijilopedi, 2018).

ABD’de çocukları internet üzerinden gelecek istismar ve şiddet tehlikelerine karşı korumayı amaçlayan yazılımlar üreten Guardchild firmasının yaptırdığı araştırmalar sonucunda ergenlerin ve gençlerin yarısından fazlasının çevrimiçi saldırıya uğradığı ve aynı sayıda siber zorbalığa karıştığı ortaya çıkmıştır. Ancak 6 ebeveynin 1’inin çocuğunun bir sosyal ağ sitesi aracılığıyla zorbalığa uğradığını biliyor. 3 gençten 1’i çevirim içi ortamda tehdit edilmiştir. Yine ABD’de 19 yaşındaki gençler çevirim içi zorbalığın en büyük kurbanı olarak ortaya çıkıyor, çoğunluğu Facebook’ta gerçekleşiyor. Twitter zorbalık için en sık kullanılan diğer sosyal medya aracı. Ergenlerin ve gençlerin % 25’inden fazlası, cep telefonları veya internet üzerinden defalarca zorbalıklara maruz kalmıştır. Dünyada çocukları sosyal medya kullanan 10 anne-babadan biri (%12), çocuklarının sanal zorbalık yaşadığını söylüyor. Her 5 siber zorbalıktan 1’i emniyet güçlerine bildirilmektedir. Okul saatlerinde 3 saatten fazla zaman harcayan (Hyper-networking) öğrencilerin sosyal medyada fazla zaman harcamayanlara göre % 110 oranında fazla siber zorbalığa uğramaktadır. Siber zorbalık için en uygun sanal konumlar, sohbet odaları, sosyal ağ web siteleri, e-posta ve anında mesajlaşma (IM) ortamlarıdır. Sohbet odalarında gerçekleşen sanal zorbalık oranı % 45-% 57’dir (Cyber Bullying Statistics).

Guardchild’in 2017’de yaptığı bir araştırmada Cep telefonu kameraları ve dijital kameraların siber zorbalık dünyasında giderek büyüyen bir sorun haline geldiğini göstermiştir. Araştırmada ankete katılan 770 gencin %10’unun bir cep telefonu kamerasıyla çekilmiş bir fotoğrafla “tehdit edilmiş, utanmış veya rahatsız edici” hissetmesi sağlanmıştır (Cyber Bullying Statistics).

Türkiye’de de durum benzer tabloya eşlik etmektedir. Devlet İstatistik Kurumu’nun 2017 yılı verilerine göre, İnternet kullanan bireylerin oranı % 66,8 oldu. Bilgisayar ve İnternet kullanım oranları 16-74 yaş grubundaki erkeklerde % 65,7 ve % 75,1 iken, kadınlarda % 47,7 ve % 58,7 oldu (Tüik, 2017). Her on hanenin sekizi İnternet erişim imkânına sahip. Hane halkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması sonuçlarına göre 2017 yılı Nisan ayında hanelerin % 80,7’si evden İnternete erişim imkânına sahip oldu. Bu oran 2016 yılının aynı ayında % 76,3 idi (Tüik, 2017). Bireylerin % 42,4’ü e-devlet hizmetleri kullandı. Her dört kişiden biri İnternet üzerinden alışveriş yaptı. İnternet üzerinden kişisel

kullanım amacıyla mal veya hizmet siparişi veren ya da satın alan 16-74 yaş grubundaki bireylerin oranı %24,9 oldu (Tüik, 2017).

Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yapılan hane halkı bilişim teknolojileri kullanımı araştırmasında 6-15 yaş grubu genel olmak üzere, farklılıkları daha iyi gözlemleyebilmek için 06-10 ve 11-15 yaş grubu ayırımında bilgisayar, İnternet ve cep telefonu kullanımı, kullanım sıklığı ve kullanım amaçları yanında medya ile ilişkileri de irdelenmiştir (Tüik, 2013).

Bu çalışmalar bilgisayar kullanımının ortalama 6 yaşında başladığını göstermiştir. Bunlar içerisinde 06-15 yaş grubundaki bilgisayar kullanan çocukların bilgisayar kullanmaya başlama yaşı ortalama 8 iken, 06-10 yaş grubunda ortalama başlama yaşı 6, 11-15 yaş grubunda ise 10'dur (Tüik, 2013). İnternet kullanımına ortalama başlama yaşı 9 ise 06-15 yaş grubundaki İnternet kullanan çocukların İnternet kullanmaya başlama yaşı ortalama 9'dur. İnternet kullanan çocukların İnternet kullanmaya ortalama başlama yaşı 06-10 yaş grubunda 6, 11-15 yaş grubunda ise 10'dur (Tüik, 2013)

Bu istatistik araştırmasında çocukların %24,4'ünün kendi kullanımına ait bilgisayara sahip olduğu görülmüştür. Araştırmanın bir diğer sonucu ise 06-15 yaş grubundaki çocukların %24,4'ünün kendi kullanımına ait bilgisayara sahip iken, %13,1'i cep telefonuna ve %2,9'u oyun konsoluna sahip olduğudur (Tüik, 2013). Araştırmanın kapsadığı 2013 yılı itibariyle çocukların %60,5'i bilgisayar, %50,8'i İnternet, %24,3'ü cep telefonu kullandığı belirlenmiştir. Yine, 06-15 yaş grubundaki çocukların bilgisayar, İnternet ve cep telefonu kullanım oranları sırasıyla %60,5, %50,8 ve %24,3'tür. Bu oranlar 06-10 yaş grubundaki çocuklarda sırasıyla %48,2, %36,9 ve %11, 11-15 yaş grubundaki çocuklarda ise sırasıyla %73,1, %65,1 ve %37,9'dur (Tüik, 2013). Çocukların %45,6'sı hemen her gün İnternet kullanmıştır. Haftalık ortalama İnternet kullanım süreleri dikkate alındığında, 06-15 yaş grubundaki İnternet kullanan çocukların %38,2'si İnterneti iki saate kadar, %47,4'ü üç ile on saat arasında, %11,8'i on bir ile yirmi dört saat arasında %2,6'sı ise yirmi dört saatin üzerinde kullanmıştır (Tüik, 2013).

Araştırmanın sonuçlarına göre 06-15 yaş grubu çocuklar İnterneti en çok %84,8 ile ödev veya öğrenme amacıyla kullanırken, bunu %79,5 ile oyun oynama, %56,7 ile bilgi arama, %53,5 ile sosyal medya ağlarına katılma takip etmektedir.

İnternet kullanım yerlerine göre %65,6 ile ev ilk sırada, internet kafe, 06-15 yaş grubu İnternet kullanan çocukların % 21,4'ü tarafından tercih edilirken, 06-10 yaş grubunun % 8,7'si, 11-15 yaş grubunun ise % 28,8'i tarafından tercih edilmiştir. Aynı yaş grubunun cep telefonu kullanım oranları ise benzer oranda yüksek. Bu bağlamda 06-15 yaş grubundaki cep telefonu kullanan çocukların ortalama cep telefonu kullanmaya başlama yaşı 10 iken 06-10 yaş grubunda ortalama başlama yaşı 7, 11-15 yaş grubunda ise 11'dir. Cep telefonu kullanım amaçları arasında ilk sırayı %92,8 ile konuşma alırken, bunu % 66,8 ile oyun oynama, % 65,4 ile mesajlaşma ve % 30,7 ile İnternete girmek takip etti. Cep telefonu kullanan 06-10 yaş grubu çocukların % 80'i, 11-15 yaş grubu çocukların ise % 62,9'u cep telefonu üzerinden oyun oynarken, 06-10 yaş grubu çocukların % 29,4'ü, 11-15 yaş grubu çocukların ise % 76,2'si mesajlaştı (Tuik, 2013).

Sosyalleşme ve İnternet İlişkisinde Şiddetin Yeri

İnsan yapısı itibariyle psiko-sosyal bir varlıktır. Çok yönlü niteliği insanın uygun bir sosyal ortama ihtiyacını doğurur. Dolayısıyla Sosyal yapı kişinin insana uygun bir karakter, kimlik ve hatta sağlıklı bir biyolojik yapı kazanmasını sağlar. Kişinin zihinsel sağlığı da sağlıklı sosyal ilişkilerle

biçimlenir. Zihinsel yapının sağlıklı olması kabul edilebilir bir karakter ve benimsenmiş bir kimlik yapısını getirir. Bütünüyle bu oluşumlar sosyalleşme sürecinde gerçekleşir. Bu anlamda sosyalleşme süreci psikolojik ve sosyolojik olmak üzere iki yönü içerir. Sosyalleşmenin psikolojik yönü bireyin grup ilişkileri aracılığıyla toplum tarafından biçimlendirir. Sosyolojik yön ise kişinin sosyal beklentilere uygun biçimde davranmasını sağlayan süreçtir (Sneyder ve Spreitzer, 1976).

Sosyalleşmenin temelinde iletişim vardır. Toplum ve uygarlık bu iletişim yoluyla inşa edilir. Toplumsal yapıdaki değişim ve buna bağlı gelişme ve ilerlemeler sosyal yaşantı içinde çok sayıda insanın birbirleriyle olan iletişimi sonucunda gerçekleşir (Freedman, Sears, Carlsmith, 1989).

Sosyalleşme sürecinde iletişim yoluyla paylaşarak kişiyi psikolojik ve sosyal anlamda biçimlendiren unsurlar normlar ve değerlerdir. Kişi planlı ve disiplinli bir düşünce ve davranış çevresinin etkisinde düşünce tekniklerini ve davranış kalıplarını edinir. Çocukluktan başlayarak bir ömür boyu devam eden sosyalleşme süreci kişinin belirli statüler kazanmasını ve roller sergilemesini sağlar. Kişiyi sürekli umutlu, amaçlı ve dinamik kılan sosyalleşme bu yolla sağlıklı bir zihinsel durumu inşa eder (Bilton, Bonnett ve Jones, 2003, s. 15).

Öznel yönden sosyalleşmede sürecinde kişinin nasıl öğrendiğinden çok ne öğrendiği önemlidir. Öğrenme gündelik yaşantıda küçük grup ilişkileri içerisinde gerçekleşir. Kurumsal aşılama, norm ve değerlere bağlı disiplin kazanma kişiyi toplumsal varlığa dönüştürür (Baudon, Borlandi, Cherkaui ve Valade, 2011, s. 831). Günümüzde sosyalleşmenin temel araçları olan aile, okul, arkadaş grubuna kitle iletişim araçları da eklenmiştir.

Aile çevresinde başlayan sosyalleşme, arkadaş, okul, iş çevresinde devam ederken kitle iletişim araçları ve özeldede internet bütün bu süreçlerin orta ekseninde hepsiyle birlikte var olmakta ve etkisini her ortamda göstermekle kendine özgü bir sosyalleşme aracı olarak yer edinmektedir.

Sosyalleşme doğası itibariyle yüz yüze iletişimi gerektirir. Kişinin bu açık iletişime girme cesareti temelde sosyalleşmenin en önemli unsurudur. Çünkü kişi fiziksel, duygusal ve kimliğe dayalı gerçekliğiyle iletişime dâhil olur. Böylesine bir ilişki biçiminde kişi çoğunlukla norm ve değerlere uymaya azami dikkat gösterir çünkü toplum tarafından onaylanmayan eylemler sergilediğinde dışlanma, damgalanma, kınanma veya alay edilme riski söz konusudur (Tezcan, 2000, s. 277-279).

İnternetin özellikle sosyal medya ortamlarında ortaya koyduğu iletişim alışkanlığında ise durum farklıdır. Bu mecra insanı sosyal sınırların dışında bir serbestlik algısı içinde tutmaktadır. Böylece insanın kaotik iç dünyasındaki bütün kuralsızlık, kötülük, kabalık ihtimalleri iletişim alanına taşınmakta, dahası insan bunları sergileme fırsatına kavuşmaktadır. Dış dünyanın bütün sosyalleşme için gerekli bütün baskılamaları burada bir davranışsal patlama biçiminde ortaya çıkmaktadır. Aslında bu mecrada sosyallik değil tam aksine antisosyallik söz konusudur. Çünkü sosyalleşmeye hasar verecek hatta onu yok sayacak bir eylem kolaylığı ve geçerliliği söz konusudur. Burada birey gerçek toplumsal yaşantıdan farklı olarak kestirilemez, ölçsüz ve tehlikeli olabilmektedir. Bedenlerden uzak ama zihinlere yakın bir tehlike yaygındır. Kişinin yaşadığı adsızlık (anonimite) durumu internetin antisosyallığe uygun bir ortam olduğunun açık göstergesidir. İnsanların sahte kimliklerle ve maskelerle dolaştığı, her an rahatlıkla yalan atabildiği, hakaretler savurabildiği toplum biçiminin olamayacağı açıktır (Sayar, 2017).

Gerçek sosyal ilişkilerde belirli statülere ulaşma hedefi çocukluktan itibaren gelişen bir amaçtır. Bu statülerin kazanılması ise uzun uğraşlar, eğitimler ve deneyimler sonucunda gerçekleşir. Kazanılan

sosyal statüler ise statülere özgü davranışlarla yani sosyal rollerle ortaya konur. Bu süreç insanın sosyalleşmesinin çok yönlü parametrelerinden temel bir tanesidir. İnternet ortamı uzman görüşlerinin sağlıklı sitelerde sergilenebildiği bir yerdir. Bu topluma hizmet vermenin bir yoludur. Devletin hizmet uygulamaları da internette oldukça yararlı mahreçleri ortaya koyar. Burada belirli statüde kişilerin aktardığı bilgilerden ve yönlendirmelerden yararlanılır.

Oysa internetin olumsuz kullanımlarında sosyalleşmenin gerçekliğinin yerini kolaylıkla statü yalanları alabilir. Sahte uzmanlar insanları yanıltıcı bilgiler yayabilirler. Dolandırıcılar güven vermek için statü sahiplerini taklit edebilirler. Evli insanlar kendilerini bekar gibi göstererek iletişim İnternet gerçek hayatta olmayacak biçimde kişilerin kendilerini farklı gösterebildiği bir alandır.

Karaca'nın "Aileyi Tehdit Eden Yeni Bir Tehlike, s. Sanal İlişkiler " adlı çalışmasındaki araştırmaya göre internette sohbet (chat) sırasında kadınların %58'i, erkeklerin ise %30'u kimliğini gizlemektedir. 'Yalan' kavramı, kullanıcıların sohbetle ilgili olarak değindikleri en önemli konudur. Araştırmaya katılan internet kullanıcıları, sohbette kişilerin olduklarından farklı bir kişilik ve görüntü vererek, kişinin olduğu gibi davranmayıp yalan söylediğini düşünmekte, karşısındaki kişinin verdiği bilgilerin doğruluğuna güvenmemekte ve karşısındaki doğru söylese bile yalana başvurmaktadır (Aktaran: Denizci, 2009, s. 52).

İnternetin kişileri pasifleştirip birbirinden soyutlaması noktasında eleştirel yaklaşım asosyalleştirici bir bağlamı da vurgular. İnternetin yanlış kullanımı sonucu gerçekleşen bu durum konuşmak yerine mesaj atmayı tercih eden, iletişimi sadece bilgisayar aracılığıyla sağlayan insanların hızla çoğalması sosyalleşmenin biçimini evrensel ölçüde bu hale dönüştürmektedir (Aktaran: Denizci, 2009, s. 50).

İnternetin etkileşime açık ortamı içerisinde en çok ilgiyi çeken konulardan biri dijital oyunlardır. Oyun ortamları etkileşime açık bir yapıya sahiptir. Çok sayıda oyun her ilgi alanına seslenebilmektedir. Dolayısıyla kullanıcı sayısı milyonları bulmaktadır. Oyuncular farklı yaş dilimlerinden olmakla birlikte çocuk ve gençler oldukça ağırlıklı yer tutmaktadır. Çevrimiçi oyunlar arasında kullanıcıların en çok oynadığı oyunların başında şiddet içerikli oyunlar gelmektedir. Bu oyun türleri arasında en çok tercih edilenler dövüş ve savaş konulu oyunlardır. Stahl'in aktardığına göre "bu türden oyunlar 'iç alanı kapsayarak' sosyal hayatın şiddete hazır hale gelmesinde bir rol oynar ve zamanı yeniden biçimlendirir" (Stahl, 2006, s. 125). Gençler arasındaki şiddet önemli bir halk sağlığı sorunudur. Dünya genelinde çocuklar, okullarda yaşadıkları zor kullanmadan fiziksel ve cinsel istismara, tecavüz ve cinayete kadar değişen şiddet ve taciz türlerinin etkilerinden zarar görmektedirler. Öğrenciler eğitim ve öğretime yoğunlaşmak için okulda kendilerini güvende hissetmek isterler. Şiddet ve taciz davranışları çeşitlidir ve öğrenmede önemli bir engel olarak belirtilmektedir (Brenner, Krug ve Dahlberg, 1997, Aktaran, Çelebi ve Asan, 2009).

İnternet dijital teknolojinin bir formudur. Matematiksel algoritmalara dayalı alt yapıya sahip, görüntüye bağlanabilir yazılımlarla çalışan gerçek dünyayı taklit eden ara yüzler aracılığıyla kullanıcıyla buluşan bir iletişim ortamıdır. Bu ortam kişiyi görme, işitme duyuları aracılığıyla etkiler. Bünyesinde fotoğraf ve video gibi görselleri ve sesi barındırır. Gerçek hayatın belgelerini sunduğu gibi oyun yazılımları gibi tamamen dijital ortama ait kurguları da içerebilir. İnternetin tüm bu kapsamının ekranda oluşturduğu akış kullanıcının zihniyle buluştuğunda bir yanılsamaya yol açarak yansıtıcı ekranın içinde tasarlanmış bir dünya varmış algısı oluşturur. Oysa ekranın arkasında bütünleşik bir dünya yoktur.

Aslında bir dünya dahi yoktur. Orada devasa bir ileti hazinesi vardır ve herkes oluşturduğu dijital iletisini oraya atar. Kullanıcı da gider ve o iletiyi bulur. Bu iletinin biçimi yazılı veya görsel olabilir. Türü bir haber, film veya oyun olabilir (Yurdağül ve Zinderen, 2012, s. 83- 84).

Yeni medya olarak adlandırılan bu yeni iletişim ortamları 1970’lerde kendini belirgin biçimde hissettirmiş 1990’larda bilgisayar ve internet teknolojisiyle çoklu iletişim (multi-medya) niteliği kazanarak günümüze gelmiştir (Dilmen, 2007, s. 114).

İnternetteki iletilerin amacı her durumda, ticari, dinsel, mesleki, duygusal, ideolojik bir etki bırakmaktır. Dolayısıyla internet bir yönüyle etkileme alanıdır. Bir tür “etki piyasasıdır”. İleti amacı “etkileme” olunca teknik açıdan konunun abartılması, duygu sömürsü yapma, insanın zihninde ve duygu dünyasında sarsıntı yaratma (ajitasyon) gündeme gelir. Böylesine bir etki oluşturmak isteyenler internetin esnek ve etkileme gücü yüksek ileti sunabilme ortamını kullandığında etkinin çok daha güçlü olabileceği görülmektedir. Üstelik bu ortam kendi gerçekliğinden kopuk olarak kullanıcının zihninde biçimlendiği için zihin kadar karmaşık, sorumsuz, kuralsız, örtülü, kestirilemez bir alana dönüşür. Kullanıcının zihinsel haritası kendi sanal dünyasını ve siber uzayını kurdukça internette “insan zihninin sosyal olmayan” iç dünyasına göre şekillenmeye başlamıştır. Bu sebeple internetteki tehlikeyi oluşturan kuralsız iç dünyaların beklentileridir. Oysa paylaşma ve etki gerçektir

Bu açıdan bakıldığında internetin kendi uzamını oluşturduğu ve benimsediği söylenebilir. Üstelik bu mekânın sınırları da gerçek dünyadakinden farklı olarak belirsiz ve sınırsızdır. Bilinen ulusal, kültürel ve ekonomik sınırları aşan bir yaygınlık ve güce sahiptir. Bir mekâna veya kişiye ait görüntülerin veya bilgilerin bir ileti olarak herhangi bir yere aktarılması mümkündür (Gönenç, 2014, s.148-151).

İnternetin paylaşım ortamının kolay ulaşılabilir ve katkı sunulabilir olması bir tür özgürlük hissi oluşturmaktadır. Bu özelliğiyle internet, kısıtlanmış gerçek hayattan kaçarak kendini özgür hissetmek isteyenler için bir zihinsel mutluluk kapısı olmaktadır. Böylece kişi etkilere açık olmakta her türlü iletiye doğru merakla yönelmektedir. İnternet kullanıcısı inanmadığı iletilerden bile bilincin görsel algıları biriktirmesi yoluyla bilinçaltı olarak etkilenebilmektedir.

İnternet ortamı etki amacıyla harekete geçenlerin bunu sadece iletiyle yapabildikleri bir ortamdır. Dolayısıyla olumsuz etkiler de ileti biçimleri üzerinden gerçekleştirilmektedir. Bu anlamda insanların ileti üzerinden sergiledikleri eylem kolaylaştırılmış bir durumu ifade eder. Duyguları harekete geçirmek için kolay temin edilebilecek görseller kullanmak ve klavyenin tuşlarına dokunmak yeterli olabilmektedir. İnternette eğlendirme, sevindirme, kızdırma, üzme, meraklandırma, heyecanlandırma çoğu zaman gerçek hayattakinden daha kolaydır. Çünkü katılımcının beklentisi sanallık imkânları çerçevesindedir. İnternet aracılığıyla dış dünyaya ilişkin beklentilerin kolay oluşturulması da insan zihninin iki dünya arasındaki olabilirlik imkânlarını birbirine karıştırıyor olmasıdır. Örneğin internet sayfalarındaki görseller üzerinden yapılan alışveriş siparişlerinin kişiye ulaşmasında yaşanan çoğu hayal kırıklıkları gibi. Yine aynı şekilde internetteki ticari ilişkilerin (araba, ev alımı, kâr ortaklığına katılma vb.) gerçeğe yüzleştirildiğinde ortaya çıkan şaşkınlık gibi.

İnternet ortamı bütünüyle değerlendirildiğinde yapısı itibariyle; haber, oyun, eğlence ve ticari ileti paylaşımında dolandırıcılık, yanıltma, şiddet, duygusal taciz, zorbalık gibi olumsuz etki riski taşıyan bir ortamdır.

Günümüzde denetlenmesi ve takip edilmesi gereken bir suç ve suça hazırlama ortamı olarak görülen internet, olumsuz etkisini çocuklarda oluşturduğu bağımlılık aracılığıyla başlatmaktadır. Bağımlılığı oluşturan etken oyunlarda şiddetin karşılığında ödül olmasıdır. Bu şekilde zevk duygusunu tatmin eden kişi zevk almayı bekleme veya ertelenme durumlarında kullanıcıda anksiyete ve korku hissi oluşmaktadır. İnternetin bağımlılık oluşturma riski 12 aydan fazla süren kullanımlarda kendini göstermektedir (Star, 2018).

Amerikalı araştırmacı J.M. Berger, internetin benzer düşüncedeki insanları bir araya getirdiğini, ortak paydaları ırkçılık, ayrımcılık olanların bir araya gelmeleri durumunda organize olabildiklerini ve eylem yapma motivasyonlarının arttığını belirtmektedir. Böylesi bir sosyal medya paylaşım ortamının etkisiyle 17 Haziran'da, Güney Carolina'nın Charleston kentindeki bir kiliseye saldıran beyaz bir genç, dokuz Afrika kökenli Amerikalı'yı öldürdü. Bu saldırı, İnternet üzerinden yayılan aşırıcılıkla ilgili tartışmayı yeniden alevlendirdi. Eski FBI çalışanı Clint Van Zandt günümüzde güvenlik teşkilatlarının işinin çok zor olduğunu belirtmiştir. Kendilerini ekranın arkasına gizleyen potansiyel saldırganların eylemleri öncesinde tespit edilip durdurulması 21. Yüzyılın en zor işlerinden biridir demiştir (Amerika'nın Sesi, 2018).

İnternet kullanımına bağlı gelişen kaygı bozukluğu, aynı zamanda öfke ve şiddet davranışlarına da sebep olabilir. Özellikle şiddet unsurları içeren siteler, şiddeti ve çeteleşmeyi özendiren sosyal ağlar ve şiddeti, yıkımı başarı olarak tanımlayan site ve oyunlar çocukların duygu durumlarında değişimlere sebebiyet verebilmektedir. Çocuğun özellikle sosyal ağlarda kendisini olduğu gibi yansıtmaması sebebiyle kimlik karmaşası yaşamasına, sanal arkadaşlıklar ve ilişkiler çocuğun kalabalık bir sanal ortamda kendini yalnız hissetmesine sebep olabilmektedir. Stres, içe dönüklük ve depresyonla başa çıkmak için birey olabildiğince olumlu düşünmek, bilgisayar ve internet başında zaman sınırlamasını kontrol ederek, sosyal ortamlara girme, spor yapma ve kitap okuma gibi faaliyetlere kendini özendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca bütün gün boyunca internette kalan ve sigara/alkol gibi alışkanlıkları olan insanlar bu alışkanlıklarını kontrol etmelidirler. İnternet bağımlısı olan insanlarda en çok karşılaşılan rahatsızlıklar, fiziksel sağlık sorunları, uyku düzeninin bozulması, depresyon, madde bağımlılığı, kişilik bozuklukları, cinselliğe düşkünlük ve dikkat eksikliğidir (Haber Türk. 2018).

İnternet Ortamında Şiddetin Bilinç Etkisi ve Şiddetin Şeyleşmesi

Yeni bir medya türü olarak kabul edilen internet sinema, televizyon ve basılı yayın organları dışında kendine özgü etki biçimleri olan bir medyadır. İnsanların imgesel dünyalarla kurdukları ilişkiler ölçeğinde diğer medya biçimlerinden daha etkilidir. Çünkü onların tümünü özgür bir seçim ortamında kapsar.

İnternetin bağımlılık oluşturma riski daha yüksektir ve bu bağımlılık cep telefonu ve tablet gibi araçlarla günün her saatinde bağlayıcı olabilmektedir. İnsan bilinci imgesel bir dünyadır ve dışarıdaki imgesel dünyaları zihin belirli bir gerçeklik formunda algılar. Bu anlamda iletişim araçlarından veya toplumsal kullanım ve uygulama bağlamlarından soyutlanmış imgeden söz edilemez. İmgeler dünyasında olaylar artık izleyici ile imge arasındaki basit ilişkiler üzerinden izlenmiyor. İmgelerin sanal dünyadaki varlık düzeyi gerçek dünyayı karşılayacak boyuta geldiği için izleyicinin buradaki imgeleri denetlemesi ve sanal düzlem mantığında bloke etmiş mümkün olmamaktadır (Burnett, 2007, s. 35). Eğlence adı altında yapılan her şey ölüm, şiddet, tahrip, tehdit, suiistimal etme gibi ciddiye alınması gereken bütün konuları hafifletmiştir. Bunların tamamı "şiddetin eğlenceleşmesi" olarak

düşünülebilir. Çünkü diğerine zarar veren, mahremiyetini çiğneyen, küçük düşüren, yok sayan her unsur şiddet sınırları içerisine girer. İnternet gerçek ve sanal çizgisinin kaybolmaya başladığı etki dünyasında bilinçlere böylesine bir aşılama yapmaktadır.

Televizyon, radyo ve internetin her zaman yayında olması yani kişiler bağlantının dışında olsa bile varlıklarını ve akışlarını devam ettiriyor olmaları onları gerçek dünyanın gücünde hissettirmektedir. İnsan eliyle inşa edilmiş yeni bu yeni çevre insana özgü olduğu için benimsenmemesi söz konusu değildir. Ancak bu oluşum kaynağı olan insanı biçimlendirme gücüne sahiptir. İnsan bilinci, gerçeklik ve internet ilişkisinde insan neyin gerçek neyin sanal olduğunu ayırt etme gücünü kaybetmeye başlamıştır (Burnett, 2007, s. 34).

İnsan için kendi dışındaki tüm nesnelere olay veya olgu düzeyindeki zihinsel imgelerdir. Dışarıdaki şey resim, film, video, fotoğraf veya doğal olan her şey zihnin ürünü birer imgedir ve asıl gerçekliğinden ayrıdır. Bir başka deyişle imgeler, maden cevheri gibi kazılıp çıkarılan şeyler değil, belli bir sosyo-kültürel ortam içerisinde belli bir işlev görmesi için inşa edilen şeylerdir. İmgeler, dünyaya ilişkin belli bir bilincin görsel dönüşümleridir ve sözel olarak anlatılmaz olanları zihnimize anlaşılır hale getirirler. Dolayısıyla içimizde sosyal anlamda kontrol altında tutulan ve böylece norm ve değerler sisteminin baskısı altında yola gelen, ehlileşen ve insana uygun biçim kazanan tüm şiddet dışarıdaki medyatik imgeler dünyasında başıboş kalmıştır. Şiddet kuralsız zihin dünyasından dışarıya çıkmış ve orada kendine var olabileceği kaotik bir ortam bulmuştur. Medyatik ortamların şiddetin imgesel varoluşuna en çok imkân sağlayanı internettir. Bu ortamda kendine hayat bulan imgesel şiddet internet içinde eğlence zirhi içerisinde kendini meşrulaştırarak bilince böylece geri sızmaktadır.

İnternetin insanlar arası ilişkilerde yol açtığı en olumsuz etki “şeyleşme” (reification) etkisidir. Gündelik hayata dair bütün ilişki biçimleri görsele indirgenebilir materyaller olarak algılanmaya başlanmıştır. Paylaşılan bir durumun internet üzerinden paylaşılabilir oluşu onu anlamlı kılmaktadır. İnternette paylaşmaya dair atfedilen değer durumun gerçekliğinden daha önemli ve değerli hale gelmektedir. Yani Paylaşma anı ortamın paylaşılmayan diğer anlarından çok daha heyecanlı ve değerli görülmektedir. Ortam ve oradaki ilişki böylece bir paylaşım nesnesine dönüşmüş şeyleşmiş olmaktadır. Şeyleşme tüketime dayalı ilişkilerin bilinç üzerindeki somut etkilerini tanımlama konusunda önemli bir araç gibi görünmektedir.

Temelde insan deneyiminin nesne olgusuna dayalı bir niteliği her zaman için vardır. Ancak bunun toplumsal yaşamın temel ilişki biçimleri için geçerli olması düşündürücüdür. Günümüz insanı, kendinden uzaklaştırılan dünyanın saygı, korku veya nefret uyandıran bir dizi nesne olarak karşısına çıkmasını engelleyemez (Bewes, 2008, s. 29).

İnternet şiddet olgusunu böylesi bir şeyleştirme mantığı içinde yaymakta ve zihinlere yerleştirmektedir. Şiddete şahit olma arzusu, onu görsel bir malzeme olarak tüketerek heyecanlanma isteği insana dair normal dışı bir talep olarak değerlendirilerek sapma olarak damgalanması gerekirken internetin böyle bir talebi karşılama fonksiyonu vardır. Oyunlar, haberler, amatör klipler dünyası şiddetin kontrolsüz sunumunu gerçekleştirirler.

Aslında tüm şiddet unsurlarının arkasındaki ölüm korkusunun gerçek hayatın algısından uzaklaştırılmış olması konunun asıl kaynağıdır. Modern zamanın insanı hayatın sıradanlıkları arasında bir varlık algısı içinde olduğundan şiddeti hayata dair olmayan ‘kaza’ niteliğinde bir olay olarak

işselleştirip günlük yaşantısından uzaklaştırmıştır. Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm* adlı kitabında ölümlerin zaman içerisinde, köy ve kent merkezlerinin sıcaklığını yansıtan ve insanların bir araya toplanmak için de kullandıkları mezarlıklardan alınarak “dış” a doğru atıldıklarına dikkat çeker ve “yeni kentler veya çağdaş metropollerde gerek fiziksel mekân gerekse zihinsel mekân anlamında ölümler için öngörülen hiçbir şey” in olmadığını söyler (Baudrillard 2009, s. 246).

Gerçek dünyada ölüm yaşamdan böylesine uzaklaştırılmış olduğu için onun bir ekran aracılığıyla tüketilmesi şiddete dair korkunun yerine onunla eğlenme cesaretini getirmiştir. Ölümün/ölümlülüğün üstesinden gelemeyen modernite, bu büyük gerçeği göz önünden ve zihinden uzaklaştırma yollarını arar. Onu başa çıkılabilir küçük parçalar halinde “akla uydurma”ya çalışır. “Kalabalıkların” mutluluğunu düşünen modern zamanın “yönlendiriciler” i ölümü vazgeçilmez bir tüketim aracı olarak görmektedirler (Bauman, 2000, s. 48).

Ölüm fikrini “öldüremeyen” modern insanın, bu “gerçek” karşısında başvurduğu çareler vardır. Baudrillard, batı kültürünün tümüyle sağlıklı olma yani yaşamı ölümden temizleyip kazıma üzerine oturtulduğunu söyler. Ölümü her ne pahasına olursa olsun sterilize etmek, örtmek, gerekmektedir (Baudrillard, 2009, s. 252). Bunun en iyi yolu da onu gerçekliğindeki soğuk yüzünden uzaklaştırarak her an gözler önüne bir gösteri olarak sermektir. Ölümün gözden uzak tutulması nesnel anlamda elbette mümkün değildir. Ancak onu başka biçimlerde ve sürekli göz önünde tutarak sıradanlaştırmak ve geleneksel anlamına dayalı algılanışını ortadan kaldırmak mümkündür. Bunun en uygun yolu her an tüketim toplumunun bir noktasına bağlanarak yaşama ait kılınmış bireyin, bu tüketim çemberi içerisinde ölüme bakışını değiştirmektir.

Modern sistem ölüm algısının deformasyonunda ve “gerekli şiddet” algısının öğretilmesinde çok sayıda dezenformasyon araçlarını kullanmaktan çekinmeyecektir. Aslında tüm ülkelerde internet günün her dakikasında kesintisiz olarak yaptığı yayınlarla bu fonksiyonu yerine getirmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Sinema toplumu ev dışında bir eğlence ortamında buluşturan, mahalle olarak topluca gidilebilen bir ekranı sunmuştu, sonra bu ekran küçülerek televizyon boyutunda mahalleyi ailelere böldü. Daha sonra ekran bilgisayar boyutunda karşımıza çıktığında aileyi ev içinde odalara ayırdı, sonra ekran biraz daha küçülerek cep telefonu olarak karşımıza çıktı ve bu herkesi bir diğerinden ayırdı.

Doğası gereği yalnız olamayan insan diğer insanlarla bilgisayar ve cep telefonu ekranlarında buluşmanın, böylece haber almanın, eğlenmenin, arkadaşlar veya düşmanlar edinmenin, alışveriş, bankacılık, borsa, iş takibi vb. işlemlerini yapmanın aracı olarak internetle tanıştı. Bu insanın bilinçlenmesinde, sosyalleşmesinde, kararlar almasında geri dönülemez bir eşikti. Ancak internette zaman ve mesafe kavramı farklı işliyordu. Her şey insanların klavyenin bir tuşuna dokunmak kadar ötesindeydi. Bu kadar yakın olan her şeyin içinde tedirgin edici biçimde, her türlü şiddet, sapkınlık ve suç da vardı. İnsanlık tarihi boyunca bu olgular aileye ve kişiye hiç bu kadar yakın olmamıştı. Belki doğrudan insanların bedenine ulaşamıyorlardı ama bilinçlerine ulaşarak eylemlerini yönlendirmeleri kaçınılmazdı.

Sosyolojik açıdan tüm insan ilişkileri belirli bir ilişki ağını (network) oluşturmaktadır. Bu ağ belirli ortak paydalardan, ön bilişim süreçlerinden ve benimsenmiş davranış ve tepki kalıplarından beslenmektedir. İnsanlar arasındaki ilişkilerde farklı fayda biçimleri olduğu gibi mağduriyet biçimleri

de vardır ve bunların sürekliliği önemlidir. Bu ilişki biçimlerini doğru tanımlamak, sorunlar karşısında doğru kuramları ve doğru çözümleri sağlayacaktır.

Kişiler arası şiddeti önleme ve müdahale için etkili yaklaşımlar son elli yılda dikkate değer biçimde artmıştır. Şiddetin büyük bir sosyal sorun olarak tespitinde, çocuk istismarından, fiziksel tacize ve şiddet gösterimlerine varıncaya kadar şiddetle ilgili geniş bir eylem durumu göz önüne alınmıştır. Günümüzde şiddet ciddi halk sağlığı sorunu olarak görülmekte ve anormal davranış biçimleri içinde değerlendirilmektedir. Şiddet türlerinin her birinin incelenmesi çok sayıda şiddet mağduruna yardım sağlayan önemli bir anlayışa yol açmıştır.

Toplumdaki şiddetin tespiti, analizi ve önlem yolları belirlendikçe daha farklı şiddet durumları kendini göstermeye başlamıştır. İnternet bunlar içinde en önemlisidir. Çünkü şiddetin sunumu aracılığıyla şiddete dahil olma yanında bizzat kendisi şiddet ortamları oluşturmasıyla da dikkat çekici bir fenomendir. Bir olayın sürekli ve yaygın sunumundan kaynaklanan normal algılanma durumu internetin şiddet sunumlarının birinci sakıncasıdır. Bir diğer sakınca sapma eğilimlerini buluşturarak bir tür sapkınlar ağı oluşturması ve toplum tarafından norm ve değerlerle baskılanması gereken bireylerin kendi etkin topluluklarını oluşturmasına ortam hazırlamasıdır. Bu noktada şiddet unsurlarını birbirine bağlayan kalıpları tespit etmek ve bunları internetteki diğer iletişim biçimlerinden ayıklayarak kendi içindeki işleyiş biçimini analiz etmek gerekmektedir.

Şiddetin paylaşım biçimleri, gerekçeleri, paylaşıma katılan kitle profili, katılım düzeyi, paylaşılan unsurların içeriği, sanal ortamdaki şiddete katılımın, katılımcıların gerçek yaşamlarındaki dinamiklerle ilişkisi, sanal paylaşımın şiddet eğilimi üzerindeki etki durumu, analiz konularının başında gelmektedir.

Kaynakça

- Akkol, M. L. (2018). Müzik sosyolojisinde T. W. Adorno'nun Yeri. *Alternatif Politika*, 10(1), 111-130.
- Alem, J. (2008). Medya ve şiddet, *medya analizleri*. (Ed. Ahmet Bülent Göksel ve Bilgehan Gültekin), 147-176, Ankara: Nobel Yayınları.
- Amerika'nın Sesi. (2018). Gençleri şiddete iten internet mi?, <https://www.amerikaninsesi.com/a/gencleri-siddete-iten-internetmi/2912650.html> (Erişim: 04.11.2018).
- Barrett, O. B. and Braham, P. (1995). *Media, knowledge and power*. London: Routledge.
- Baudon R., Borlandi, M., Cherkaui, M. and Valade, B. (2011). *Sosyolojik düşünce sözlüğü* (Çev.: Bülent Arıbaş). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Baudrillard, J. (2009). *Simgesel değiş tokuş ve ölüm* (Çev.: O. Adanır). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Bauman, Z. (2000). *Ölümlülük, ölümsüzlük ve diğer hayat stratejileri* (Çev.: N. Demirdöven). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bewes, T. (2008). *Şeyleşme: Geç kapitalizmde endişe* (Çev.: D. Soysal). İstanbul: Metis Yayınları.
- Bilton, T., Bonnett K. and Jones, P. (2003). *Sosyoloji* (Çev.: Kemal İnal), İstanbul: Siyasal Kitabevi.
- Burnett, R. (2007). *İmgeler nasıl düşünür* (Çev.: Güçsal Pusar), İstanbul: Metis Yayınları.
- Bülbül, R. (2001). *İletişim ve etik*. Ankara: Nobel Yayın-Dağıtım,
- Çakır, H. ve Baş, H. (2017). Toplumsal cinsiyet ayrımcılığının kadınlarda yarattığı psikolojik şiddet ve üreme sağlığına etkisine teorik bakış. *Researcher: Social Science Studies*, 5(4), 335-350.

- Çelebi, N. ve Asan, T. (2009). İlköğretim ve lise öğrencilerine yönelik şiddet ve tacizle ilgili bir araştırma. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17, 130–156.
- Çelik, E. Ve Babaoğlu, E. (2017). Üniversite öğrencilerinin yabancılaşma düzeyi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 405-427.
- Denizci, M. (2009). Bilişim Toplumu Bağlamında İnternet Olgusu ve Sosyo-psikolojik Etkileri. *Marmara İletişim Dergisi*, 15, 47-63.
- Dijilopedi (2018). digital around the world in 2018: <https://dijilopedi.com/2018-internet-kullanimi-ve-sosyal-medya-istatistikleri/> (Erişim: 15.11.2018).
- Dijital Ajanslar (2014). İnternet ve Sosyal Medya Kullanım İstatistikleri 2014 <http://www.dijitalajanslar.com/internet-ve-sosyal-medya-kullanici-istatistikleri-2014/> (Erişim: 07.04.2018).
- Dilmen, N. (2007). Yeni medya kavramı çerçevesinde internet günlükleri-bloglar ve gazeteciliğe yansımaları. *Marmara İletişim Dergisi*, 12, 113-122.
- Erdoğan, S., Alemdar, K. (1990). *İletişim ve toplum*. Ankara: Bilgi Yayınevi:
- Erten, Y. ve Ardalı, C. (1996). Saldırganlık şiddet ve terörün psiko-sosyal yapıları. *Cogito*, (6-7), 143-164.
- Etimonline, (2018). Violence maddesi. <https://www.etymonline.com/>, (Erişim: 06.10.2018).
- Freedman Y. L., Sears, D. O. and Carlsmith, J. M. (1993). Sosyal psikoloji (Çev.: Ali Dönmez). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Freedman, J. L., Sears, D. O. and Carlsmith, J. M. (1989). *Sosyal psikoloji*. (Çev.: Ali Dönmez). İstanbul: Ara Yayıncılık.
- Gedik, E. (2016). Bir tüketim kültürü ürünü olarak anti kahraman erkek imajları. *Vira Verita* (4), 37-58.
- Gönenç, Ö. (2014). *İletişim Dünyası*. İstanbul: Der Yayınları.
- Grub, S. (2016). İnternetin Hikayesi, https://www.youtube.com/watch?v=fqYWRzSC_qk, (Erişim 30.10.2018).
- Cyber Bullying Statistics. <https://www.guardchild.com/cyber-bullying-statistics/>, (Erişim: 16.11.2018).
- Haber Türk. (2018). Sanal bağımlılık şiddet eğilimini artırıyor internet bağımlılığı depresyona sebep oluyor. <https://www.haberturk.com/bursa-haberleri/63833950-sanal-bagimlilik-siddet-e-gilimini-artiriyorinternet-bagimlilik-depresyona-sebep-oluyor>, (Erişim: 04.11.2018).
- Kıral E. ve Aktaş U. (2016). *Yönetici ve öğretmen görüşlerine göre akran zorbalığı ve çözüm önerileri*. VII. Uluslararası Eğitim Yönetimi Formu, Kıbrıs.
- Kocacık, F. (2001). Şiddet olgusu üzerine. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1), 1-7.
- Mcquail, D. and Windahl, S. (2005). *İletişim modelleri*, Ankara: İmge Yayıncılık.
- Nalbant, A. ve Babaoğlu, E. (2016). Risk altındaki öğrenciler: Yozgat örneği, *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 7(3), 11-30.
- Nalbant, A., Babaoğlu, E. ve Çelik, E. (2018). Akran zorbalığına uğrayan kurbanı karşı empati ölçeğinin Türk Kültürü'ne uyarlanması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(2), 840-851.
- Newson (1995). Televizyonda şiddet ve çocukların korunması (Çev. Şeniz Özusta Düzen). *Türk Psikoloji Bülteni*, (2), 59-61.
- Özaşçılar, M. (2016). Şiddet davranışının nedenlerini açıklamada biyolojik temelli kuramların rolü. *Türk Psikoloji Yazıları*, (19), 16-28.
- Özer, Ö. (2017). Medyada şiddet kullanımı: şiddet ekonomisi, medyanın ideolojik şiddeti ve yetiştirme kuramı açısından bir değerlendirme. *Marmara İletişim Dergisi* (27), 1-19.

- Özdayı Demirel, E. (2016). Küreselleşme bağlamında sosyal paylaşım ağları ve eğitimde kullanılması. 9. Bölüm. *Küreselleşme ve Eğitime Yansımaları*. (Edit. Nurhayat Çelebi). Nobel: Ankara.
- Palabıyıkoglu, R. (1997). Medya ve şiddet. *Kriz Dergisi*, 5(2), 123-126.
- Pinkney, C. (2017). Social media related to violence by young people, say experts, <https://www.theguardian.com/media/2018/apr/02/social-media-violence-young-people-gangs-say-experts>, (Erişim: 20.11.2018).
- Polat, O. (2016), Şiddet. *Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22(1), 15-34.
- Salı, G. (2014). Okulöncesi dönem çocuklarında akran ilişkilerinin ve akran şiddetine maruz kalmanın çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 43 (2); 195-216.
- Salı, G. (2016). Ergenlerin şiddet eğilimleri ve empatik eğilimlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 45 (2); 147-180.
- Sayar, K. (2017). *Nefretimizi sanal duvarlara yazıyoruz*. <https://www.habervakti.com/kemal-sayar-nefretimizi-sanal-duvarlara-yaziyoruz/>, (Erişim: 10.04.2018).
- Sneyder, E. ve Spreitzer, E. (1976). Correlates of sport participation among adolescent girls. *Research Quarterly. American Alliance for Health, Physical Education and Recreation*, 47(4), 804-809.
- Solak, A. (2018). *Küresel süreçte medya ve şiddet*. İstanbul: Hegem Yayınları.
- Stahl, R. (2006). Have you played the war on terror? *Critical Studies in Media Communication*, 23(2), 112-130.
- Star. (2018). İnternet ve oyun bağımlılığı şiddet eğilimini artırıyor (<http://www.star.com.tr/yerel-haberler/internet-ve-oyun-bagimlilik-siddet-egilimini-artiriyor-3557859/>) (Erişim: 3.11.2018).
- Tezcan, M. (2000). *Sosyolojiye giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tüik (2013). <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15866> Tüik Haber Bülteni Sayı: 15866, 22 Ağustos 2013. “06-15 Yaş Grubu Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanımı Ve Medya, 2013, (Erişim: 13.04.2018).
- Tüik (2017). Hane halkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması, 2017. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24862>, (Erişim: 13.04.2018).
- Türk Dil Kurumu (2010). *Türkçe sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yurdagül, Y. ve Zinderen, İ. E. (2012). Yeni medyada haber dili (Ayşe Paşalı Olayı Üzerinden Geleneksel Medya ve İnternet Haberciliği Karşılaştırması). *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 2 (3).